

נאמר של נייר

בעיקבות הזמן האבוד של טרזינשטאדט * בהלה

בצוק הלבן * ה"נבואה" של פרופסור אסא כשר * אטלס כרטא

לתולדות עם ישראל * צדיקים מטיילים בערוצי החלליזמן

תיעוד

אדלשטיין

בלקסיקון יודאיקה * בערך יעקב אדלשטיין, כתוב: "אדלשטיין, יעקב (1941-?), מנהיג ציוני מן היהודים ה"בולטים בכוהמיה-מוראביה בימי הכיבוש הנאצי. ניספה באושוויץ." הניסוח הלך-סיקוני הקלוש אינו מגלה ולו אף טפח מסיפורו של אדלשטיין, מי שנתמנה על-ידי אדולף אייכמן למישרת זקן-יהודים של גיטו טרזינשטאדט.

לאחרונה ראה-אור סיפרה של העיתונאי אית רות בונדי אדלשטיין נגד הזמן **.

כתוב על עטיפת האחרית, "זוהי כו"נ גרפיה של איש אחד כראי האופטימיות הנצחית של עם שלם."

רות בונדי נכשלה ואף הצליחה בסיפ-רה. היא נכשלה בנסיון הצליח הביא אמצע-עות ביוגרפיה של אדם אחד, את מה שהיא מכנה "ראי האופטימיות של עם שלם". אלא שמעו יצא מתוך, ובכשלו

* לקסיקון יודאיקה; הוצאת כתר, ירושלים.

** רות בונדי — אדלשטיין נגד הזמן; הוצאת זמורה, ביתן מודן; 487 עמודים (כריכה קשה).

נה זה היא מעלה תמונה פנוראמית של יהדות צ'כוסלובקיה, תמונה שמעטים גיי-סו עד כה לתארה בהצלחה. התעודות, העדויות, העובדות והחוות האישיות של המתברת, מצליחים להקמיד בסיס לאנדרטה, אשר תקום ביום מן הימים ליהדות מפוארת זו, שהביאה לעולם את פראניץ קפא, קארל קראוס, ברטולד פייבל, שמואל הוגו ברגמן, זיגפריד קפר, איטוקי פישר, אדוארד גולדשטיין ורבים אחרים.

כבר בפתח דבר של סיפרה, נכשלת מעט רות בונדי, כאשר היא מבהירה את חז"צדדיותה בנושא, ודוחה את השקפתה של ד"ר חנה ארנרט, שקבעה הנחה עקרונית, כי יהודי אירופה סיעו להשי-מדתם. היא מתקשה בהצבת ראיית-עולם מקיפה לסיפרה, ומחמיצה בכך את עוצ-מת ההתמודדות של מחבר ספרית-יעודי עם נושאו, בכך היא הפכה את סיפרה לספר משולל חוטי-שירה כלשהו, שעלי-לתו נעה לה בזיגוגים בלתי מבוקרים, בין דמותו של יעקב אדלשטיין לגורלה של יהדות צ'כוסלובקיה.

אדלשטיין נגד הזמן נפתח בפרק האם אדם נולד זקן-יהודים, בנימה ספרותית מעולה, החומקת ונעלמת לה עד מהרה ("יעקוב אדלשטיין וחבר עוזרו, רובם מרוב חבריו ב"החלוצי", נסעו לגיטו טרזינשטאדט ב-4 בדצמבר של שנת 1941 ברכבת רגילה, בלי ליווי משטרת, ובי-ידיהם מזוודות קטנות, כמטיילים לכל

דבר. כעת הנסיקה הקצרה מפראג הם התברחה, ספרו מעשיות ועיקר דאגתם אם יימצאו את הדרך לעיר טרזין * עצי-מה...") תיאור מרתק זה הופך עד מהרה לשיעור בהיסטוריה של הורמים הפוליטיים בקרב יהודי צ'כוסלובקיה ומרכז-אירופה, שבו משולב סיפור חייו וריקעו של אדלשטיין, תולדות אדלשטיין מתמשי-כים גם בפרק השני — חלוץ ללא הגשמה. בפרק השלישי סוקרות עם צלב קרס, מתוארת עלייתו של אדלשטיין בתנועת החלוץ בצ'כוסלובקיה, והצטרפותו לצמ-רת ההנהגה הציונית שם. פרק זה מתאר גם את הלך-הרוחות עם עליית הנאצים — בארץ השכנה, גרמניה. הפרק הרביעי — קונסוליה של חדינה שאינה קיימת — מתאר את תפקידה של יהדות צ'כיה כת-חנת-מערב-הצלה של יהודים שהצליחו להימלט מצ'כוסלובקיה, והצטרפותו לצמ-

הפרק החורג בירושלים, התלמידים בפראג מספר על טכניקת ההגירה שפותר-חה כנגד הספר הלבן הבריטי, שהגביל עליית יהודים לארץ, ועל חלקו של אדל-שטיין בכך.

בפרק השישי — ארץ-ישראל לא נר-עדה לכל אחד — יש חומר לספר שלם. הוא מטפל בנישטה של הנהגת התנועה הציונית, שהעדיפה לברור את החומר הר-אנושי שהגיע ארצה — ולא תמיד לפי קריטריונים הומאניים, שבהם מתגדרת

* השם הציפי לטרזינשטאדט.

עצמות משה רבנו

נחלות עצמות משה... השוני של מתנחלים אלה מהמתנחלים של מינו היה בכך שהחזיקו עצמם כבעלי אורחות אמריקאית. הצנזור הצבאי פסל את הידיעה לפירסום, ואסא כשר ממשיך ומתאר: "שרהביטחון כבר ידע על תנועות צבא ירדני לכיוון איזור ים-המלח..." זה"ל הגיב מיד בתנועת כוחות משלו.

המטכ"ל פתח בגיוס-מילואים חלקי, וב-ארצות-הברית פנה אירגון בלתי מוכר בשם גלות-גד, להגן על שלומם של, עשי-רות אורחים אמריקניים, שסכנה נשקפת לחייהם מידי כוחות ערביים עוינים, מזי-רה לירדן...

הממשלה היססה ו,פה אחר הוחלט לני-סות לתאם עמדות עם ארצות-הברית. אבל לא במהיר ויתור על זכויות היס-טוריות בלתי מעורעות... אלא שהממ"שלה עמדה על סף נפילה, כאשר מוע-צת-גדוליה-החורה הורתה לחברי-הכנסת של אגודת-ישראל להסיר את המיתכם בממשלה, בטענה כי למשה רבנו לא נעשתה קבורה באותה מערה וכי, לא יתכן להתיר שפיכות-דמים כזו, כמיל-המה שאחריה מי ישרנו, מילחמה על עצמות משונות מחוץ לארץ-ישראל...

התוצאה: "מאוחר יותר קיבלה הממ"שלה את ההצעה האמריקאית לפנות את האנשים מנבו במסוקים אמריקניים, ליש-ראל, שתעמיד אותם לדין. בתמורה ביט-לה ירדן את הכוננות הצבאית. לימים התברר שממשלת-ישראל נאלצה אותה עשה, לוותר על כמה דרישות שנהגה להפנות לממשלת ירדן כמגשי-זמנתו ה-מדינית..."

כאשר כתב הפרופסור כשר את הפא-רודיה שלו הוא לא שיער בנפש, מן הסתם, כי תוך פחות משנתיים לפירסומה תחליט ממשלת ישראל אל על טקס קבורה ממלכתי לשרידי גיבורי ברי-כוכבא. אחרי גיבורי ברי-כוכבא, יקברו מן הסתם בקבורה ממלכתית את יהושע בן-נון ואת כלב בן-יפונה. כבר אמר פעם פרו-פסור ישעיהו לייבוביץ: "אין מקום על פני כדור הארץ, שבו אין קברים של יהודים."

לעיתים רחוקות קורה שפארודיות ציניות הופכות למציאות מזוויעה. עצמותנו של הרב הראשי שלמה גורן לקבלה עצמות גיבורי ברי-כוכבא" מידי של הפרופסור יגאל ירון, וטקס הקבורה הממלכתי הממתין להם בקרוב, הם שיתור של פארודיה צינית, שפורסמה לפני כשנה וחצי, הפרופסור לפילוסופיה אסא כשר, יהודי מאמין, פירסם אותה בחוברת מס' 3 של הריבעון להיסטוריה זמנים, תחת הכותרת מלחמת עצמות חשה.

סיפור המעשה נפתח בשני רועים בדוי-אים, ששוטטו עם עדרם בקירבת החוף הצפוני-מזרחי (ירדני) של ים-המלח ו-גילו מטה מערה מורה. באותה מערה הם גילו משה עומד, ולידם אבן שחורה, שעליה כתובת בלתי-מוכנת. אלה הועב-רו לרבת-עמון, ואחרי עיון ולימוד קבע ארכיאולוג בריטי קשיש כי העצמות הן עצמותיו של משה רבנו. מלך ירדן הכ-ריו עד מהרה על המקום כשמורה ממלכ-תית והורה לפתח את האתר למטרות תיירות.

על התגובה הישראלית כותב פרופסור כשר: "בישראל הפכו ההרשעות מירדן לשיחת היום המשעשעת, אבל הרב הי-ראשי לא היה משיעשע משפטים דו-דעה שתורתנו הקדושה היא אמת נצי-הית, וכתוב כה במפורש, וימת שם משה רבנו, ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה..." תגובתו של הרב-הראשי הביאה לשרשרת תגובות הדרגתית, שהחלה בי-מודעה בעיתונים היומיים באחד מימי השישי בחתימת "מישה גד", ובמהירות קמה לה תנועת התנחלות חדשה. כתב-עיתון נפוץ הוזמן לבוא אל אחת השכונות החדשות של ירושלים, "בדי לר" את תמונות שהוחזרו ממקום ההתרחשות... תמונות של, הת-

* זמנים — בעריכת עדיה זרטל, שאול פרידלנדר וחיים שקד; אוניברסיטת תל-אביב והוצאת זמורה, ביתן מודן; 111 עמודים (כריכה רכה).

"זקן יהודים" אדלשטיין אכזה מפגישה עם ברגוריון

שב למכורתו — מדוכדך לא כמעט מ-מראה-עיניו בארץ.

הפרק השמיני ששמו אצלנו זה לא יכול לקרות, נפתח למחרת האנשלוס (הסיפוח) של אוסטריה (12 מארס 1938), ומגלה כי הנהגת יהדות צ'כוסלובקיה לא האמינה כי גורל ארצם יהיה עד מהרה דומה לגורל אוסטריה. אשלייה זו מתר-ארת בפרק מינכן כמיכחן לאומי, שאותו חיברה בונדי בשיטת הכתיבה המקבילה — הכרונולוגיה של תולדות ההתעצמות הנאצית בסוף שנות ה-30, במקביל לשאי-גנות ההינדיות.

הפרק העשירי, שאינו מבוסס די-הצור-רד, הוא שעתה הגדולה של הציונות. עניינו של הפרק הוא מאבקה של הנהגת ציוני צ'כוסלובקיה על הגירת מירב יהודי-די ארצם לארץ-ישראל, או לכל ארץ-אחרת, בשל האיום הנאצי עליהם, שבא אחרי הסכם-מינכן, בשלב זה מתגלה אדל-שטיין באחד משאינו. כזה הוא גם הפרק המתאר את כיבוש חבל הסודטים בידי הגרמנים, את כיבוש פראג ואת הכרזתו של היטלר על הקמתם של פרוטקטורא-טים (אזורי-כיבוש) בכוהמיה ובמוראביה. בעוד יהדות צ'כוסלובקיה המומה מה-מפלות, המשיך אדלשטיין בפעילותו ה-עסקנית: "בעוד אשר בעיני רוב היהודי-דים נראו הגרמנים כגוש בלתי-חדיר, מפחד, אחי, הבחין אדלשטיין מהר מאוד בתככים שבין הגופים השונים — ותככים פוררשם נקודות חולשה. למרבה הפתעתם גילו הצ'כים, שגם נושאי מדים גרמנים אפשר לשהר, בעיקר בדרגים הי-נכובים, שאיתם התנהל המגע היומיומי..." פרק מרגש הוא הפרק ה-12 — העיקר-השעליה תימשך. פרק זה מתאר את סיפור-המשכו של מיפעל העליה מתוך שיטחי-